

Days with 5000 Hooded Crows are not rare

Jelle van Dijk

Deze opmerkelijke zin (Dagen met 5000 Bonte Kraaien zijn niet zeldzaam...) werd op 4 oktober 1921 opgeschreven door de toen 22-jarige Jan Verwey in een brief aan Dr. N.F. Ticehurst, in die tijd een van de bekendste Britse ornithologen en later een van de auteurs van het beroemde standaardwerk *Handbook of British Birds* (Witherby et. al. 1938-1940). Deze brief kwam boven tafel door speurwerk van mijn vriend Philip Redman, de man die ons vele jaren gastvrijheid verleende in zijn cottage op Cap Gris Nez. De lievelingsvogel van Philip is de Dwergmeeuw en hij is al jaren bezig om oude gegevens van deze soort boven water te krijgen. Zijn speurtocht voerde hem ook naar het landgoed van de inmiddels meer dan 80 jaar oude Richard Ticehurst die het omvangrijke archief van zijn vader beheert. In dat archief trof Philip twee uitvoerige brieven van Jan Verwey aan Dr. N.F. Ticehurst aan. Beide brieven gaan over vogeltrek, uiteraard zou je haast zeggen. Samen met zijn vriend Gerrit Brouwer had Jan in 1918 het *Vogeltrekstation Noordwijk aan Zee* opgericht. De deelnemers mochten hun tentje opzetten in de tuin van Villa Nova, het woonhuis van de familie Verwey aan de Nieuwe Zeeweg. In de herfst werden dagelijks vanaf een duintop en vanuit de vuurtoren trekwaarnemingen genoteerd. Ook deed Jan Verwey zeetrekwaarnemingen vanuit het dak van hotel Noordzee.

De directe aanleiding voor de correspondentie met Ticehurst was zijn verblijf van een maand (ook toen hadden studenten soms veel vrije tijd!) op het lichtschip Doggersbank (zuidelijke Noordzee) in de nazomer van 1920. De vogeltrek over de Noordzee is dan ook het belangrijkste onderwerp in de eerste brief (gedateerd op 6 september 1921). Ticehurst heeft blijkbaar beweerd dat de trekvogels die in Norfolk (gebied ten noorden van de Theemsmonding) uit zee op de Engelse kust aanvliegen rechtstreeks uit Denemarken afkomstig zijn. Jan Verwey zet hier vraagtekens bij omdat hij tijdens zijn verblijf op lichtschip Doggersbank nooit vogels in westelijke richting zag vliegen. Op dat lichtschip zag hij meestal de vogels uit noordelijke richting komen. Jan Verwey veronderstelt daarom dat deze trekkers uit Noorwegen afkomstig moeten zijn en in België en Noord-Frankrijk de kust zullen bereiken. Verder merkt Verwey op dat hij ook zangvogels in ZO-richting over het lichtschip zag vliegen. Hij vraagt zich af of dit vogels zijn die eerst vanuit Scandinavië in West-Engeland zijn beland en naderhand koers zetten naar Nederland en België. In een onderstreepte zin benadrukt Verwey dat hij niet gelooft dat er ten noorden van onze waddeneilanden nog een trekbaan van oost naar west over de Noordzee loopt.

Aan het einde van zijn eerste brief gaat Jan Verwey in op zijn waarnemingen gedurende een eerder verblijf van zes weken op Rottumeroog (20 juli – 27 september). Hij heeft het over de sterke trek van Ortolanen (!), Gele Kwikstaarten en Graspiepers, waarvan er vele uit NNO-richting op het eiland aanvliegen. Hij vraagt zich af of deze vogels van Helgoland komend hun oost-west trekbaan verlaten hebben.

Het denkbeeld dat de najaarstrek in duidelijke trekbanen over West-Europa plaats vindt, duikt ook op in zijn tweede brief die gedateerd is op 4 oktober 1921. Helaas weten we niet hoe Ticehurst op de eerste brief gereageerd heeft, maar wel gaat de discussie weer over trekbanen. Volgens Ticehurst vliegen Veldleeuweriken in een oost-west baan vanuit Centraal Europa op de Engelse oostkust aan. Verwey betwijfelt dit omdat hij op het lichtschip Doggersbank nooit Veldleeuweriken in westelijke richting zag vliegen. Volgens hem komen die Veldleeuweriken uit Noord-Europa.

Hierna gaat Jan Verwey in op de trek van Spreeuwen. Hij citeert Jac. P. Thijssen die schreef dat Spreeuwen die langs de noordkust van Duitsland en Nederland op Texel belandden, daar

vaak doorvliegen in westelijke richting om op die manier Engeland te bereiken. Drijver zag dit verschijnsel op Texel bij Bonte Kraaien. Verwey vraagt aan Ticehurst of hij informatie heeft over deze route.

Hierna gaat hij in op de trekroute langs de kust van Zuid-Holland. Blijkbaar heeft Jan Verwey ook dagen in Hoek van Holland doorgebracht, want hij beschrijft het verschijnsel dat veel vogels bij Hoek van Holland verder gaan over zee. Hij bestrijdt de mening van Dr. Eagle Clarke (schrijver van *Studies in Bird Migration* (1912)), dat de vogels die bij Hoek van Holland ons land verlaten, hier gekomen zijn door vanuit Duitsland de Rijn te volgen. De denkbeelden die Jan zelf over dit verschijnsel heeft, komen ons echter ook nogal onwaarschijnlijk voor. Hij beweert namelijk dat deze vogels de trekbaan over Rositten (Kurische Nehrung, tegenwoordig Litouwen) en Helgoland hebben gevolgd. Dat veel trekvogels in een breed front vliegen waarbij op bepaalde plaatsen vanwege de verdeling water/land concentraties optreden, werd in die tijd nog nauwelijks onderkend.

Tussen twee regels door maakt Jan Verwey de opmerking dat het toch wel jammer is dat Engelsen en Duitsers zelden elkaars publicaties lezen vanwege taalproblemen.

Blijkbaar heeft Ticehurst aangeraden om eens wat vogels te schieten, wellicht voor biometrisch onderzoek. Jan reageert daar op met: ***Till now I rarely shot birds for scientific purposes*** (tot nu toe schoot ik zelden vogels voor wetenschappelijke doeleinden). Het schieten van vogels was in die dagen nog een algemeen aanvaard gebruik. Ook Thijsse heeft opgebiecht dat hij op Texel een stern schoot om te kunnen zien of het een Noordse Stern was. Dat ook Jan Verwey in zijn jonge jaren wel eens het geweer hanteerde is misschien toch niet zo verrassend als we bedenken dat in de vriendenkring rond de familie Verwey jagen niet onbekend was. De opgezette Oehoe die wij van Jan Verwey erfd en in het Jan Verwey Natuurcentrum te zien is, had eerst in levende lijve en later in geprepareerde toestand, dienst gedaan als lokker bij de kraaienjacht. Abraham Verster van Wulverhorst gebruikte de Oehoe levend als lokvogel en zijn zoon Frits ook, al was de vogel toen al opgezet. Jan Verwey kreeg de Oehoe nog voor de dood van Frits Verster (in 1923). Hij mocht het beest op de boerderij Puikenduin (eigendom van Verster) komen halen (mededeling Willem Baalbergen).

Het slot van de tweede brief spitst zich weer toe op de herkomst van vogels die vanuit zee op de kust aanvliegen. Ticehurst heeft blijkbaar gereageerd op het door Verwey genoemde denkbeeld dat de vogels die in Noordwijk uit zee komen weliswaar uit Scandinavië komen, maar wellicht de Hollandse kust via de Engelse oostkust hebben bereikt.

Jan Verwey besluit zijn tweede brief met de verzuchting dat er in Nederland maar weinig belangstelling is voor bestudering van het verschijnsel vogeltrek. Onbegrijpelijk, zo schrijft hij, als je bedenkt dat bij Noordwijk dagen met 5000 Bonte Kraaien, 10000 Spreeuwen en 10000 Vinken niet zeldzaam zijn! Spreeuwen en Vinken trekken nog steeds langs in grote aantallen, maar Bonte Kraaien zijn geheel als trekvogel verdwenen. Deze kraaien zijn nog steeds talrijke broedvogels in het gehele gebied ten oosten van de Elbe. Ze hebben hun trekgedrag echter afgezworen. In *Vogels van Noordwijk en omstreken* (1989) staat een foto van René van Rossum uit oktober 1976 waarop acht trekkende Bonte Kraaien te zien zijn. Dat was toen al een bijzonderheid. Tegenwoordig wordt de Bonte Kraai hier zelden meer gezien.

De twee brieven van Jan Verwey aan Ticehurst geven een aardig beeld van de denkbeelden over vogeltrek omstreeks 1920. Die denkbeelden werden sterk beïnvloed door de verhalen van bijzondere plaatsen als Helgoland en Rositten. Bedacht moet worden dat ook het ringonderzoek nog in de kinderschoenen stond. Verder valt op dat Verwey en anderen er van uitgingen dat vogels langdurig aan de waargenomen trekrichting vasthouden.

Hoe variabel die trekrichting gedurende voor- en najaarstrek kan zijn is eigenlijk pas de laatste jaren duidelijk geworden toen het technisch mogelijk werd grotere vogels met een satellietzender uit te rusten. Op het internet zijn nu de trekbewegingen van individuele

Grauwe Kiekendieven, Kolganzen en Kleine Zwanen bijna dagelijks te volgen. Ook het radaronderzoek van trek boven de Noordzee (onderzoek van L.S. Buurma) heeft bepaalde verschijnselen duidelijk(er) gemaakt. Zo weten we nu dat lijsters die in de avond in ZW-richting uit Zuid-Noorwegen vertrekken, onder bepaalde omstandigheden in de morgen hun koers verleggen naar ZO en dan de Nederlandse kust bereiken.

Hoe variabel de treksterkte over ons land kan zijn, is tegenwoordig fraai te zien door op www.trektellen.nl te kijken. Van min of meer egale breedfronttrek over ons land is bij veel soorten vaak geen sprake.

Jan Verwey heeft zich zijn leven lang voor vogeltrek geïnteresseerd. Het moet hem veel plezier hebben gedaan dat Luuk Tinbergen die nog stage bij hem liep in Den Helder, in 1949 met het fantastische boekje *Vogels Onderweg* kwam. Toen Willem Baalbergen hem in 1972 vroeg om een voorwoord te schrijven voor het eerste boekje *Vogels van Noordwijk* zegde hij onmiddellijk toe. Voordat het voorwoord kwam, moest er echter een lange rij vragen en opmerkingen worden verwerkt. Hiervan hadden heel wat vragen betrekking op vogeltrek.